

УДК 378.4(430)

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2018.10.29-49>

Євген Хан, к.і.н., м.н.с.

Науково-дослідна частина

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ У ПРОЦЕСІ ВХОДЖЕННЯ ДО СПІЛЬНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Анотація. Важливою та невід’ємною складовою європейської інтеграції є інтеграція та співпраця у сфері освіти та науки. Українська вища школа, маючи свою історію, традиції та потужні наукові здобутки, є невід’ємною частиною європейської освітньої системи. Зі здобуттям незалежності протягом багатьох років у нашій державі відбувалися і тривають реформи освітньої системи. З початку 2000-х років в українській вищій освіті починають запроваджуватися європейські освітні стандарти, однак цей процес був досить складним і неоднозначним.

У 2005 році наша держава стала офіційним учасником «Болонського клубу», підписавши Болонську декларацію, що дала початок Болонському процесу – процесу створення єдиного європейського освітнього простору. Основними складовими Болонського процесу були і залишаються наступні принципи: створення подібних, зрозумілих та доступних освітніх стандартів, взаємне визнання, активізація академічної мобільності та академічних обмінів, розробка та фінансування різноманітних освітніх проектів, програм та грантів, створення умов для формування спільного ринку, підвищення конкурентноздатності європейської освітньої системи.

У рамках участі у Болонському процесі наша держава вступила в нову фазу реформування системи освіти. В першу чергу вищої освіти, взявши на

себе зобов'язання поступово перейти на європейські освітні стандарти, запроваджуючи основні принципи та елементи Болонського процесу.

У статті досліджено основні етапи процесу реформування української системи вищої освіти в рамках участі у Болонському процесі, охарактеризовано нормативно-правову базу переходу вітчизняної вищої освіти на європейські освітні стандарти, обґрунтовано важливість та перспективність освітніх реформ на шляху до європейської інтеграції.

Ключові слова: реформування, нормативно-правова база, система вищої освіти, Болонський процес, європейська інтеграція.

Важливою складовою євроінтеграційних прагнень України була і залишається інтеграція та поглиблення співпраці з Європою у сфері вищої освіти. Наша держава протягом багатьох років важливим стратегічним партнером для Європи. З початку здобуття Україною незалежності влада нашої держави постійно декларує прагнення до запровадження європейських принципів в усіх сферах суспільного життя. Не є виключенням і сфера освіти та науки. Протягом багатьох років в Україні триває процес реформування як освітньої системи загалом, так і системи вищої освіти зокрема. Ці реформи відбувалися і відбуваються в непрості для нашої держави часи. Змінюється влада та уряди, однак всі вони декларували і продовжують декларувати «європейський вибір України». Як відомо, процес реформ, перетворень та нововведень є складним, часто болючим і сприймається суспільством не однозначно. Однак, є очевидним той факт, що так чи інакше, але українська освітня система потребувала реформування, оновлення та модернізації. Зламавши стару, радянську освітню систему, на жаль, в Україні тривалий час залишалися радянські принципи, підходи, методологія в освітній сфері. Це по суті призвело до того, що зламавши стару систему довгий час нам не вдавалося побудувати свою, національну, вітчизняну систему освіти. Процес реформ був складним і довготривалим. Було прийнято ряд законів, постанов, наказів щодо реформування та модернізації освітньої системи, але вони часто залишалися

незавершеними або взагалі носили декларативний характер. Відбувалися і найрізноманітніші «експерименти», які часто не давали бажаного результату.

З підписанням Україною Болонської декларації та прийняття її основних принципів процес реформування системи вищої освіти набрав нових обертів. Українська вища освіта мала перейти на європейські освітні стандарти та стати частиною європейської освітньої системи.

Мета статті – охарактеризувати та проаналізувати основні нормативно-правові та законодавчі документи, прийняті у контексті євроінтеграційних процесів та участі нашої держави у Болонському процесі (процесі формування спільного європейського освітнього простору), дати оцінку проведеним реформам, а також проаналізувати деякі ключові положення нового Закону України «Про вищу освіту», прийнятого у 2014 році.

Джерельною базою у дослідженні даної теми є Закони України та урядові документи, накази, постанови та розпорядження Міністерства освіти та науки України, міжнародні угоди та виступи і заяви офіційних державних осіб, офіційні представництва та інтернет-сайти, які репрезентують та представляють європейські освітні програми та міжнародні проекти у сфері освіти і науки.

Проблемою реформування освітньої сфери на законодавчому рівні, та міжнародної співпраці у сфері освіти і науки займається велика кількість європейських та вітчизняних учених, дослідників у сфері права, освіти і науки, також ця тема є досить популярною і висвітлена у працях деяких урядовців та українських політиків різного рівня, керівництва і адміністрації українських вищих навчальних закладів. Серед найвідоміших спеціалістів у цій сфері можна виділити праці В. Кременя [1], Г. Січкаренка [2], О. Литвина [3], М. Згуровського [4], В. Андрущенко [5], В. Вікторова [6], М. Данилишина [7], Г. Калінічевої [8] та ін.

Ключову роль у процесі реформування системи вищої освіти України та адаптації українського законодавства у сфері освіти до європейських норм і вимог відігравали Уряд України та Міністерство освіти і науки. За ініціативою Уряду та Міністерства було прийнято ряд постанов, розпоряджень, наказів, які

мали сприяти модернізації освітньої системи та прокладати шлях європейській інтеграції у сфері освіти та науки, створювати робочі групи для досліджень та експериментів у запровадженні та реалізації основних принципів Болонського процесу у вітчизняну освітню систему. Серед першочергових, основоположних документів, що мали стати запорукою реформування та модернізації вітчизняної системи освіти була Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), прийнята Урядом України 1999 року [9], головною метою якої було визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу XXI століття, створення системи безперервного навчання і виховання, формування культурного та інтелектуального потенціалу нації. У документі, що мав назву Національна доктрина розвитку освіти, підписаною президентом Л. Кучмою у 2002 році [10], були визначені пріоритетні напрямки розвитку освіти в Україні. Один із розділів Доктрини був присвячений міжнародній співпраці у сфері освіти, в ньому обґрунтовувалася важливість інтеграції освіти України у міжнародний освітній простір.

19 травня 2005 року Україна, підписавши Болонську декларацію, стала офіційним учасником Болонського процесу, що мав на меті створення єдиного європейського, зрозумілого та сучасного освітнього простору. Разом з тим, наша держава мала дотримуватися основних принципів та загальних європейських освітніх стандартів, передбачених Болонською декларацією. Основними принциповими позиціями створення зони європейської вищої освіти (цілі Болонського процесу) є:

- 1) запровадження двоступеневого навчання та освітніх і кваліфікаційних ступенів бакалавр-магістр;
- 2) запровадження кредитної системи обліку трудомісткості навчальної роботи студентів. За основу береться ECTS (European Credit Transfer System – європейська кредитно-трансферна система), що має накопичувальний характер;
- 3) формування системи контролю якості освіти;
- 4) покращення академічної мобільності студентів та викладачів;

5) підтримання привабливості європейської системи освіти з одночасним збереженням кращих традицій і надбань національної системи вищої освіти.

У процесі переходу на нові стандарти в системі вищої освіти, згідно з європейськими нормами, Міністерство освіти та науки України (МОН) видало ряд наказів та постанов, які стосувалися переходу українських вищих навчальних закладів на європейські освітні стандарти, зокрема, запровадження кредитно-модульної системи (ECTS – ЄКТС) та впровадження «Додатку до диплома» європейського зразка. Перехід українських вищих навчальних закладів на європейські стандарти та їх адаптацію за європейськими зразками мали забезпечити такі накази Міністерства освіти і науки: «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [11], «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [12], «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [13], «Про запровадження у вищих навчальних закладах України кредитно-трансферної системи» [14], «Щодо запровадження Додатка до диплома Європейського зразка» [15]. Однак в процесі експериментів, та в результаті запровадження і реалізації європейської кредитної трансферної системи в системі вищої освіти України виникли серйозні проблеми та викривлення. Справа в тому, що на початковому етапі запровадження європейської кредитної трансферної системи (ЄКТС) 2003-2005 роки, в першому (українському) варіанті ця система мала назву «кредитно-модульна система організації навчального процесу» (КМСОНП) і вона була гібридом європейських норм та вітчизняної модульно-рейтингової системи. Таким чином, українські ВНЗ отримали інструмент, який при зовнішній подібності до ЄКТС не мав її функціональних можливостей і лише дозволяв вирішувати певні завдання формальної порівнянності освіти. І лише у вересні 2014 року КМСОНП була скасована. У 2014 році з ухваленням нової редакції Закону України «Про вищу освіту» ЄКТС в Україні нарешті набула належної легітимності:

1) ЄКТС визначена як «система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження, необхідного для досягнення визначених результатів та обліковується у кредитах;

2) Поняття кредиту означає одиницю вимірювання обсягу навчального навантаження. Обсяг одного кредиту становить 30 годин. Навантаження за навчальний рік відповідно має становити 60 кредитів ЄКТС, що відповідає європейським показникам;

3) Для здобуття відповідного ступеня вищої освіти чи перехід на вищу ступінь за період навчання потрібно набрати відповідну кількість кредитів ЄКТС.

Імплементація положень Закону України «Про вищу освіту» створює умови для реалізації трансферного потенціалу ЄКТС у міжнародній та внутрішній академічній мобільності [20, с. 35-36].

Важливим інструментом спільного розуміння кваліфікацій та компетенцій в межах європейського освітнього простору є документ, що має назву Додаток до диплома (Diploma Supplement) або, як його називають в Україні Додаток до диплома європейського зразка. У 2006 році Міністр освіти і науки України проголосив про видачу Додатків до диплому європейського зразка, які будуть оформлюватись англійською мовою, безоплатно і для всіх випускників з 2008/2009 навчального року. Рішення про його видачу було ухвалено у 2009 році, а початок реалізації відбувся лише у 2010 році, згідно з відповідним наказом Міністерства освіти і науки. Впродовж 2010-2013 років цей процес не набув масового характеру і випускникам ВНЗ було видано лише 17 тисяч таких документів, переважно у Києві, Харкові, Одесі. Стримуючим фактором впровадження Diploma Supplement стала відсутність спільного розуміння та застосування в українській системі вищої освіти низки ключових понять освітнього тезаурусу в умовах навчання за компетентнісним підходом:

компетенції (competence), результати навчання (learning outcomes), застосування знань та розумінь (applying knowledge and understanding), формування суджень (making judgments) тощо. Подальша еволюція впровадження Diploma Supplement в Україні стала об'єктом цікавої інтриги наприкінці 2013 року. Відповідно до рішень Кабінету Міністрів та Міністерства освіти і науки України було запроваджено обов'язкову видачу випускникам ВНЗ освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра Додатків до диплому європейського зразка, які при цьому стали вважатись національними, а з їх назви було виключено слова «європейського зразка». Слід зазначити, що ухвалення такого рішення не було належним чином організовано та технічно забезпечено, а висока вартість централізованого виготовлення могла спричинити дії корупційні дії. Внаслідок чого вже на початку 2014 року виготовлення Додатків до диплому було припинено і тисячі студентів були вимушені місяцями чекати на документи про освіту. У травні 2014 року було поновлено добровільний порядок видачі таких Додатків. Однак, реальна можливість замовляти такі Додатки до дипломів з'явилася у ВНЗ лише у вересні 2014 року.

Нова редакція Закону України «Про вищу освіту» передбачає обов'язковість видачі Додатку до диплому європейського зразка бакалаврам, магістрам та докторам філософії, врегульовує проблеми тезаурусу, а також дозволяє виготовлення цих документів безпосередньо вищими навчальними закладами, що відповідає міжнародній практиці. В Україні створено відповідну законодавчу базу для видачі Diploma Supplement [20, с. 40-41].

З часу приєднання до Болонського процесу в Україні було проведено низку заходів щодо імплементації європейських освітніх стандартів у систему вищої освіти України. Основні досягнення було визначено в Аналітичному звіті Болонського Секретаріату, підготовленому на основі Національного звіту із запровадження положень Болонського процесу в системі вищої освіти України у 2007–2009 рр. [16]. До таких, зокрема, відносять: впровадження ступеневої системи, стандартів і рекомендацій забезпечення якості вищої освіти відповідно

до вимог міжнародної організації «Європейська мережа забезпечення якості», набуття урядового членства в Європейському реєстрі із забезпечення якості, введення європейської кредитно-трансферної системи, додатку до диплома європейського зразка, розробку національної системи кваліфікацій.

Багатоступеневу систему європейського зразка в Україні почали запроваджувати досить давно. Згідно із Національним звітом щодо впровадження положень Болонського процесу від 14 грудня 2006 року у 2006/2007 навчальному році всі ВНЗ III-IV рівня акредитації мали перейти на двоступеневу систему підготовки, що відповідало Болонським принципам [17].

Тобто, в Україні почала реалізовувалась багатоступенева система «бакалавр-магістр-доктор філософії», а з 2009/2010 навчального року більшість українських ВНЗ взагалі відмовилися від освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» повністю перейшовши на багатоступеневу систему за європейським зразком та згідно з умовами Болонської декларації.

Варто зазначити, що в контексті реформи вищої освіти та з переходом на багатоступеневу систему кваліфікаційних рівнів європейського зразка в Україні, зокрема серед академічної спільноти, викладачів та студентів досить довгий час не було однозначної позиції. Проблема полягала у тому, що за європейським зразком освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» вважається повною вищою професійною кваліфікацією, натомість на ринку праці українських бакалаврів, які мали за 3-4 роки підготовки, не готові були сприймати як висококваліфікований працівників. Наш вітчизняний ринок праці продовжував орієнтуватися на «спеціалістів». Також досить довгий час такі зміни в освітньо-кваліфікаційній рамці викликали незгоду, занепокоєння і навіть супротив керівництва та адміністрації деяких ВНЗ, зокрема технічних та медичних спеціальностей. Головний аргумент, наприклад, був таким «Як можна підготувати висококваліфікованого лікаря, інженера, будівельника всього за 3-4 роки і випускати його на ринок праці?» Однак, нині ми маємо об'єктивну ситуацію, коли 100% українських ВНЗ III-IV рівнів готують кадри саме на основі багатоступеневої системи «бакалавр-магістр-доктор філософії».

Таким чином, у вітчизняній системі вищої освіти вищі навчальні заклади готують спеціалістів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» – спрямованих на практичну діяльність із застосуванням здобутих умінь, знань і навичок на практиці, зокрема на підприємствах, а освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр» передбачає акцент саме на науково-дослідній роботі, більш теоретичній та складній. Разом з тим, об'єктивним є той факт, що відсоток студентів, які прагнуть отримати освітньо-кваліфікаційний рівень «магістра» значно перевищує відсоток «бакалаврів», які все ще залишаються незатребуваними та мало конкурентними на ринку праці. Також окреме питання залишається з визнанням наших вітчизняних кандидатів наук як «дійсних» таких, що реально визнаються в країнах Європи, а не «формальних» умовних, дипломи яких нині видаються Державною атестаційною комісією та Міністерством освіти і науки.

Важливими заходами у реалізації основних принципів Болонського процесу в українській системі вищої освіти, що здійснювалися Урядом та Міністерством освіти, а також за безпосередньої участі вищих навчальних закладів, можна назвати наступні:

Була сформована Національна група промоутерів Болонського процесу в Україні (National Team of Bologna Promoters) (2006 р.) із фахівців провідних закладів вищої освіти; Всеукраїнська рада студентів номінувалася у кандидати до Європейського союзу студентів і стала його членом у 2007 р.; було розроблено проект Додатку до диплома відповідно до структури, запропонованої Європейською комісією, Радою Європи та ЮНЕСКО (2010 р.); розроблено Національну рамку кваліфікацій та розпочато консультаційний процес щодо її імплементації (2011 р.); було прийнято та розпочато імплементацію нового Закону «Про вищу освіту» 2014 року, який має забезпечити остаточний перехід української системи вищої освіти на європейські освітні стандарти; створено спеціальний державний орган з управління вищою освітою Національне агентство із забезпечення якості вищої

освіти (НАЗЯВО), що замінив Вищу Атестаційну Комісію (ВАК) та мало виконувати регуляторні і контролюючі функції Міністерства освіти і науки.

Концепцію нової реформи вищої освіти в Україні закладено в Законі України

«Про вищу освіту» (2014 р.), головною метою якого є забезпечення автономії та якості вищої освіти в контексті запровадження ключових принципів і інструментів Болонського процесу із створенням привабливого і конкурентоспроможного Європейського простору вищої освіти та його інтеграції з Європейським дослідницьким простором [18, с. 107-108]. Саме цей Закон запроваджує основні принципи і ключові інструменти Болонського процесу в українській системі вищої освіти, а саме:

1) У глобальному контексті унормовує сучасну організацію вищої освіти з урахуванням структури її рівнів, орієнтацій і галузей, визначених Міжнародною стандартною класифікацією освіти (2011 р.) і Міжнародною стандартною класифікацією освіти: галузі освіти та підготовки (2013 р.). Зокрема, запроваджено п'ять рівнів вищої освіти (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії і доктор наук); молодшого спеціаліста віднесено до професійної освіти.

2) Університетську автономію і академічну свободу визначено фундаментальними засадами і невід'ємним атрибутом розвитку вищої освіти.

3) Передбачено створення національної системи забезпечення якості вищої освіти, яка відповідає Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти і включає зовнішнє і внутрішнє (інституційне) забезпечення якості, а також Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). Із актуалізацією діяльності Національного агентства Акредитаційна комісія України передала йому відповідальність за розроблення регулятивних норм і реалізацію акредитаційного процесу, а також розроблення регулятивної основи щодо акредитації спеціалізованих вчених рад з присудження ступенів доктора філософії та доктора наук.

4) Створення нових стандартів вищої освіти та освітніх програм з їх реалізації в освітній діяльності має здійснюватися на основі компетентнісного підходу (відповідно до кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій).

5) Закладам вищої освіти передано повноваження розробляти освітні програми та видавати власні (недержавні) дипломи; державні дипломи можуть видаватися лише для акредитованих програм.

6) Законом установлено градацію за типами і статусами закладів вищої освіти:

– університети, академії, інститути, що можуть здійснювати вищу освіту на всіх рівнях, з найвищим науковим включно (коледжі, що в освітній діяльності обмежені ступенями молодшого бакалавра або бакалавра).

7) Законодавчо передбачено нормативні і критеріальні умови для виокремлення з-поміж закладів провідних університетів, академій, інститутів, яким може надаватись статус національного та дослідницького) [19].

Після того, як новий Закон України «Про вищу освіту» вступив у дію, акредитаційні рівні закладів вищої освіти втратили офіційний статус. Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.) запроваджена нова структура рівнів вищої освіти та їх відповідність кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій (НРК). Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями, опис кваліфікаційних рівнів.

Національна рамка кваліфікацій спрямована на:

1) введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців;

2) забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудових відносин;

3) сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні;

4) налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці.

Згідно з НРК створені підвалини для подальшої розробки підзаконних актів як у сфері освіти, так і соціально-трудоких відносин забезпечення їх реалізації, започаткування незалежних центрів з розробки професійних та кваліфікаційних стандартів за компетентнісним підходом, центрів з оцінювання (визнання) кваліфікацій (отриманих через формальну, неформальну та інформальну освіти) тощо. Однак покищо офіційне визнання НРК України в Європейському просторі вищої освіти відсутнє. Це обумовлене низькими темпами впровадження НРК, що унеможлиблює оцінку її впливу на зв'язок між освітою та ринком праці та проведення самосертифікації. Лише передбачене новою редакцією Закону України «Про вищу освіту» створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти як основи незалежної системи її забезпечення дозволяє розраховувати на прогрес у цій сфері [20, с. 34].

Одним з найважливіших, ключових пріоритетів Болонського процесу є покращення умов та можливостей участі у міжнародній академічній мобільності, обміну досвідом, співпраці у сфері освіти і науки.

У Законі України «Про вищу освіту» 2014 року дано визначення академічної мобільності: «академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами» [19].

У свою чергу, Кабінет Міністрів України постановою від 12 серпня 2015 р. № 579 затвердив Положення про порядок реалізації прав на академічну мобільність. Цим положенням встановлюється порядок організації програм академічної мобільності для учасників освітнього процесу українських ВНЗ на території України чи поза її межами та учасників освітнього процесу іноземних ВНЗ. Відповідно до Положення право на академічну мобільність може бути реалізоване на підставі міжнародних договорів про співробітництво в галузі освіти іспанський науки, міжнародних програм та проектів, договорів про співробітництво між вітчизняними ВНЗ та закордонними. Окрім того, право на академічну мобільність може бути реалізоване вітчизняними учасниками

освітнього процесу з власної ініціативи та за підтримки адміністрації ВНЗ в якому навчається чи працює громадянин. Право на академічну мобільність повинно відповідати усім принципам Болонської декларації [21].

Джерелами фінансування міжнародної академічної мобільності являються міжнародні програми, такі Темпус, Еразмус Мундус, Еразмус +, ДААД (Німеччина), Жан Моне, Марія Кюрі та ін. [22]. На жаль, наша держава, Уряд та Міністерство освіти майже не виділяють коштів та не фінансують наукові та освітні проекти, пов'язані з міжнародними академічними обмінами, тому переважна більшість українських студентів здійснюють поїздки до закордонних ВНЗ на навчання, стажування, проходження практики або отримавши грант, або на фінансування вищезгаданих програм, або за власний кошт.

Отже, інтеграція України у європейський освітній простір протягом останніх тринадцяти років реалізовувалася в рамках участі у Болонському процесі, який започаткував становлення єдиного європейського освітнього простору, та в рамках участі у міжнародних освітніх програмах і проектах. У процесі реформування системи вищої освіти наша держава поступово переходить на європейські освітні стандарти. Це, в першу чергу, стосується переходу на багатоступеневу систему та відмову від освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», відсутнього у країнах Європи, реалізацією європейської кредитно модульної системи (ECTS – ЄКТС) у навчальному процесі, запровадження Додатку до диплома європейського зразка, прийняття Національної рамки кваліфікацій, яка має забезпечити лібералізацію та оновлення вітчизняної освітньої системи, участь українських вищих навчальних закладів у різноманітних програмах академічної мобільності студентів, аспірантів, науково-педагогічних працівників та ін. Провідну роль у процесі запровадження європейських освітніх стандартів (запровадження основних ідей та принципів Болонського процесу) відігравали Уряд і Міністерство освіти та науки України. За його ініціативою було прийнято низку наказів, розпоряджень, постанов, які мали на меті впровадження в українській

освітній системі європейських стандартів та принципів реалізації освітнього процесу.

Основоположним документом, що має стати ефективним та дієвим інструментом переходу української системи вищої освіти на європейські освітні стандарти залишається новий Закон України «Про вищу освіту». Запровадження положень Закону має стати запорукою реальних дій з переходу української системи вищої освіти на європейські освітні стандарти, забезпечити автономію університетів, прозорість, відкритість та доступність вищої освіти. Закон містить норми та положення, які мають модернізувати українську вищу освіту та привести її у відповідність з європейськими нормами, прискорити процес інтеграції України до європейського освітнього простору.

Список використаних джерел та літератури:

1. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу / За ред. В. Г. Кременя. К 2008. – 147 с.
2. Січкаренко Г. Г. Трансформація вищої освіти в незалежній Україні: Монографія / Г. Січкаренко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 362 с.
3. Литвин О. Болонський процес і наші державні стандарти / О. Литвин // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 42–44.
4. Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / М. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.
5. Андрущенко В. Педагогічна освіта України в стратегії Болонського процесу: Бесіда з ректором педагогічного університету ім. М. Драгоманова В. Андрущенко / Вела М. Корюненко // Освіта України. – 2004. – № 13. – 17 лютого. – С. 4.
6. Вікторов В. Нові моделі управління освітою: [Процес перетворень у системі управління освітою України відповідно до вимог Болонського процесу] / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С. 66-71.

7. Данилишин М. Оболонювання: [Погляд на приєднання України до Болонського процесу: труднощі приєднання] / М. Данилишин // Всеукраїнська технічна газета. – 2005. – № 27. – С. 8–9.
8. Калінічева Г. І. Академічна мобільність як складова європейського простору вищої освіти / Г. Калінічева // Вища освіта України. – Додаток 4, том 1(19) – 2010. – Тематичний випуск Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – 576 с.
9. Про державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття) / Постанова Кабінету міністрів України від 3 листопада 1993 р., № 896. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п> (Дата звернення: 02.01.2018.). – Назва з екрану.
10. Національна доктрина розвитку освіти / Затверджена Указом Президента України Л. Д. Кучмою від 17 квітня 2002 року № 347/2002. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (Дата звернення: 01.02.2018.). – Назва з екрану.
11. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу / Наказ МОН від 23.01.2004 р. № 48. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehrasiya/mon_48.doc (Дата звернення: 02.02.2018.) – Назва з екрану.
12. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу / Наказ МОН від 20.10.2004 р. № 812. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehrasiya/mon_812.doc (Дата звернення: 03.02.2018.). – Назва з екрану.
13. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу / Наказ МОН від 30.12.2005 р. № 774. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

- http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrouintehraciya/mon_774.doc (Дата звернення: 03.02.2018.). – Назва з екрану.
14. Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи. / Наказ МОН України від 16.10.2009 р. № 943. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrouintehraciya/943.doc> (Дата звернення: 01.02.2018.). – Назва з екрану.
15. Щодо запровадження Додатка до диплома Європейського зразка / Лист МОН від 10.06.10. № 1/9-409 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrouintehraciya/1_9_409.doc (Дата звернення: 01.02.2018.). – Назва з екрану.
16. Аналітичний звіт Болонського Секретаріату – 2009: резюме і оціночний лист, що підготовлені на основі Національного звіту із запровадження положень Болонського процесу [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/dosyag_2007_2009_ukr.doc Дата звернення: (02.02.2018). – Назва з екрану.
17. Національний звіт України про впровадження положень Болонського процесу. 14 грудня 2006 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://timo.com.ua/node/615> (Дата звернення: 04.02.2018.) – Назва з екрану.
18. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ: Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
19. Закон України Про вищу освіту / Відомості Верховної ради (ВВР), 2014 рік, № 37-38, ст. 2004. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Дата звернення: 01.02.2018). – Назва з екрану.
20. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж. :

- аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики». За заг. ред. Т.В. Фінікова, О.І. Шарова – К.: Таксон, 2014. – 144с.
21. Положення про порядок реалізації прав на академічну мобільність / Постанова Кабінету Міністрів України № 579 від 12 серпня 2015 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248409199> (Дата звернення: 02.02.2018.). – Назва з екрану.
22. Національний Темпус / Еразмус + офіс в Україні. Національна команда експертів з реформування вищої освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/sklad-i-zavdanna.html> (Дата звернення: 03.02.2018.). – Назва з екрану.

References:

1. KREMEN, V.G. (2008) *Osnovni zasady rozvytku vyshhoyi osvity Ukrayiny v konteksti Bolonskogo procesu*. Kyiv.
2. SICHARENKO, G.G. (2009) *Transformaciya vyshhoyi osvityv nezalezhnij Ukrayini*. Kyiv: Vyd. centr KNLU.
3. LYTVYN, O. (2004) Bolonskyj proces i nashi derzhavni standarty. *Vyshha osvita Ukrayiny*. 3, P.42-44.
4. ZGUROSKYI, M.Z. (2006) *Bolonskyj proces: golovni pryncypy ta shlyaxy strukturnogo reformuvannya vyshhoyi osvity Ukrayiny*. Kyiv: NTUU «KPI».
5. ANDRUSHHENKO, V. (2004) Pedagogichna osvita Ukrayiny v strategiyi Bolonskogo procesu: Besida z rektorom pedagogichnogo universytetu im. M. Dragomanova V. Andrushhenkom / Vela M. Koryunenko. *Osvita Ukrayiny*, 13. P. 4.
6. VIKTOROV, V. (2005) Novi modeli upravlinnya osvitoyu: Proces peretvoren u systemi upravlinnya osvitoyu Ukrayiny vidpovidno do vymog Bolonskogo procesu. *Vyshha osvita Ukrayiny*. 2, P. 66-71.

7. DANYLYSHIN, M. (2005) Obolonyuvannya: Poglyad na pryednannya Ukrayiny do Bolonskogo procesu: trudnoshhi pryednannya. *Vseukrayinska texnichna gazeta*. 27, P. 8-9.
8. KALINICHEVA, G. I. (2010) Akademichna mobilnist yak skladova yevropejskogo prostoru vyshhoyi osvity. *Vyshha osvita Ukrayiny. Tematychnyj vypusk: Vyshha osvita Ukrayiny u konteksti integraciyi do yevropejskogo osvitnogo prostoru*.
9. *Pro derzhavnu natsionalnu prohramu «Osvita» (Ukraina XXI stolittia) (1993)* Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 3 lystopada 1993 r., № 896. [Online]. - Available from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p> [Accessed: 1th February 2018].
10. *Nacionalna doktryna rozvytku osvity (2002)* Zatverdzhena Ukazom Prezyenta Ukrayiny L. D. Kuchmoyu vid 17 kvitnya 2002 roku № 347/2002. [Online]. - Available from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> [Accessed: 1th February 2018].
11. *Pro provedennya pedagogichnogo eksperymentu z kredytno-modulnoyi systemy organizaciyi navchalnogo procesu (2004)*. Nakaz MON vid 23.01.2004 r. № 48. [Online]. - Available from: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_48.doc [Accessed: 2th February 2018].
12. *Pro osoblyvosti vprovadzhennya kredytno-modulnoyi systemy organizaciyi navchal`nogo procesu (2004)*. Nakaz MON vid 20.10.2004 r. № 812 [Online]. - Available from: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_812.doc [Accessed: 3th February 2018].
13. *Pro vprovadzhennya kredytno-modulnoyi systemy organizaciyi navchalnogo procesu (2005)*. Nakaz MON vid 30.12.2005 r. № 774 812 [Online]. Available from: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_774.doc (Accessed: 3th February 2018).

14. *Pro zaprovadzhennya u vyshhyx navchalnyx zakladaх Ukrayiny Yevropejskoyi kredytno-transfornoj sy`stemy* (2009). Nakaz MON Ukrayiny vid 16.10.2009 r. № 943 [Online]. - Available from: <http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrouintehraciya/943.doc> [Accessed: 1th February 2018]
15. *Shhodo zaprovadzhennya Dodatka do dy`ploma Yevropejskogo zrazka* (2010). Lyst MON vid 10.06.10. № 1/9-409. [Online]. - Available from: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrouintehraciya/1_9_409.doc [Accessed: 1th February 2018].
16. *Analitychnyj zvit Bolons`kogo Sekretariatu – 2009: rezyume i ocinochnyj lyst, shho pidgotovleni na osnovi Nacionalnogo zvitu iz zaprovadzhennya polozhen Bolons`kogo procesu* (2009) [Online]. Available from: http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/dosyag_2007_2009_ukr.doc [Accessed: 2th February 2018].
17. *Natsionalnyi zvit Ukrainy pro vprovadzhennia polozhen Bolonskoho protsesu* (2006). 14 hrudnia 2006 roku [Online]. - Available from: <http://timo.com.ua/node/615> [Accessed: 4th February 2018]
18. KREMEN, V. (ed.) (2016) *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini*. Kyiv: Pedahohichna dumka.
19. *Zakon Ukrayiny Pro vyshhu osvitu* (2014) (Vidomosti Verxovnoyi rady (VVR), 2014, № 37-38, P. 2004. [Online]. - Available from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed: 1th February 2018].
20. FINIKOV, T. (ed.) (2014) *Monitoryng integraciyi ukrayinskoyi systemy vyshhoyi osvity v Yevropejskij prostir vyshhoyi osvity ta naukovogo doslidzhennya: monitoryng. doslidzh. analit. zvit*. Kyiv : Takson.
21. *Polozhennya pro poryadok realizaciyi prava na akademichnu mobil`nist` Kyivs`kogo nacional`nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka* (2016) [Online]. – Available from: <http://mobility.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/08> [Accessed: 1th February 2018]

22. *Nacionalnyj Tempus / Erasmus + ofis v Ukrayini. Nacionalna komanda ekspertiv z reformuvannya vyshhoyi osvity* (2016) [Online]. – Available from: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/sklad-i-zavdanna.html> [Accessed: 3th February 2018].

Evgen Khan, PhD in History, J-r Research Fellow
Research Department (Faculty of History)
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ADAPTATION OF THE UKRAINIAN LEGISLATION TO THE EUROPEAN NORMS IN THE PROCESS OF ACCESSION TO THE JOINT EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

***Abstract.** The integration and the enhanced cooperation with Europe in the sphere of higher education have become and remained an important component of the European integrative intentions of Ukraine. For many years, our state has been an important strategic partner for Europe. Since gaining independence, the government of Ukraine has constantly declared the will to implement the European principles in all spheres of the social life. The sphere of education and science was no exception. Through many years in Ukraine, the process of reforming both the educational system as a whole and higher education system in particular is still in progress. These reforms continue in difficult times for our state. The authorities and the governments are changing, but all of them have been declaring "the European choice of Ukraine". It is clear-cut that the process of reforms, transformations and innovations is complicated, often painful and is perceived ambiguously by society. However, it is obvious that one way or the another, but the Ukrainian educational system needed to be reformed, updated and modernized.*

In 2005, our state became an official participant of the Bologna Club by signing the Bologna Declaration, which gave rise to the Bologna process - the process of creating a united European educational space. The main principles of the Bologna

Process have been and remain the following principles: the establishment of similar, understandable and accessible educational standards, mutual recognition, the intensification of academic mobility and academic exchanges, the development and the financing of various educational projects, programs and grants, the creation of conditions for the formation of a common market, the enhancement of the competitiveness of European educational system. As part of the Bologna process, our state entered a new phase in reforming the education system. First of all, the reforming of the higher education by committing itself to gradually move to the European educational standards, introducing the basic principles and elements of the Bologna process.

The article examines the main stages of the reform process of the Ukrainian higher education system within the framework of participation in the Bologna process, describes the legal and regulatory framework for the transition of the national higher education to European educational standards, justifies the importance and perspective of educational reforms on the path to European integration.

Key words: *reformulation, regulatory framework, system of visibility, Bologna process, European integration.*

Надійшла до редколегії 10.04.2018.